

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОГО РУХУ 20-30-х РОКІВ НА ЗАКАРПАТТІ

Національне відродження, поворот до народної мови інспірували в Закарпатті на початку 20-х років появу перших творів, написаних зрозумілою для народу мовою: виходять друком альманахи, ведуться дискусії щодо шляхів розвитку літератури, традицій, на які має спиратися новіше письменство, з'являються спроби визначити місце літератури краю в загальноукраїнській. Як справедливо зазначає Є.Пеленський, "нове закарпатоукраїнське письменство пішло власне дорогою, яку вказали йому А.Волошин, Г.Стрипський, Ю.Жаткович, нав'язуючи до народної мови (Лукач, Гренджа-Донський), або до сучасного всеукраїнського письменства (Боршом-Кум'ятський, Зореслав)" [24,117].

Досліджуючи літературний процес на Закарпатті того часу, не можемо оминути творчості поетів-емігрантів, які внаслідок трагічних подій, пов'язаних із національно-визвольними змаганнями, опинилися на "ріках вавилонських", у вигнанні. У 20-30-х роках на Закарпатті жили й працювали такі відомі митці, як В.Пачовський, С.Черкасенко, Марійка Підгірянка, В.Бирчак, М.Чирський та ін.

Серед діячів культури, які своєю творчістю спричинилися до піднесення громадсько-культурного життя Закарпаття 20-х років, особливе місце займає В.Пачовський – талановитий поет-лірик, автор драматичних поем, учений-історик, літературний критик.

В.Пачовський став одним із засновників товариства "Просвіта" на Закарпатті. З нагоди його заснування він написав невеличку брошуру, в якій пояснював мету і завдання такої установи: "І підкарпатські русини мусять підняти просвіту народу і зробити з кожного русина чоловіка, свідомого свого права і обов'язків для свого народу" [22,5].

Учений захоплювався історією Срібної Землі, її легендами, переказами, народною поезією. Про глибоке зацікавлення Закарпаттям свідчить "Літературна анкета," надрукована в "Українському прапорі" за 25 лютого 1922 року, в якій В.Пачовський з ентузіазмом ділиться планами на найближчий час: "На Підкарпатській Русі предложив я до рецензії в осені "Історію Підкарпатської Русі" часть II (від 1526-1914) для видання "Просвіти" – тепер збираю матеріал до III части (1914-1920). Написав я віршовану драму в 5 діях з часів Петра Петровича (1420 р.) під заголовком "Світло Срібної Землі". Її прийнято з поправками до вистави театру "Просвіти" в Ужгороді. Має друкуватись без поправок в Галичині як видання для молоді. Тепер опрацьовую поправки до вистави. Викінчую до друку віршовану "Легенду Срібної Землі". Се збірка казок і легенд з Підкарпатської Русі для "Просвіти". Пишу віршовану драму в 5 діях під

заголовком "Очі Краси" (з часів Довбуша на основі переказу про замок з Густого [Хуста. – М.К.] на Підкарпатській Русі). Скінчив і передаю текст фільму, замовленого для Підкарпатської Русі й Америки під заголовком "Чарівний перстень Карпатів, історична казка з Підкарпатської Русі з часів Коряковича в 4 діях..." [23,3].

Відповідь на літературну анкету є свідченням подвижницької діяльності В.Пачовського на Закарпатті. Багато з творчого доробку митця "закарпатського" періоду розкидане по різних періодичних виданнях і чекає свого дослідника. Чеський україніст Ф.Тихий, згадуючи культурну атмосферу 20-х рр. на Закарпатті, назвав вірш В.Пачовського "Скарб Срібної Землі" найкращим твором закарпатської поезії за весь 1923 рік [28,44]. Прагнення осмислити історію України, а в тому контексті і долю Закарпаття, втілювалось у В.Пачовського двома шляхами: через історичні праці та поезію.

Не втратили своєї наукової цінності та актуальності дослідження В.Пачовського "Історія Підкарпатської Русі" (1921) і "Срібна Земля. Тисячоліття Карпатської України" (1938), в яких учений на основі конкретних фактів простежує тісні зв'язки між українцями по обидва боки Карпат.

Поетичну творчість В.Пачовського на Закарпатті умовно можна поділити на дві групи:

1) твори, написані на основі історичних легенд та переказів;

2) поезії інтимного плану, в які вплітаються описи чарівної природи Карпат.

З історією Закарпаття пов'язана проблематика поем "Сріберний дзвін" (1921), "Князь Лаборець" (1923), "Князь Лев на Срібній Землі" (1930-1933), у яких В.Пачовський осмислював історичне минуле в душі ідей соборності українських земель. Поет звертається до історії України, її злетів і падінь, шукаючи в минулому відповіді на найважливіше питання сучасності: "Чому ми й досі не маємо своєї держави?"

Перебуваючи на Закарпатті, В.Пачовський уклав три збірки ліричної поезії: "Огні мести" (1919-1921), "З Блакитної книги" (1923-1927), "Розгублені звізди" (1927).

У перших двох збірках поет осмислює події недавньої історії, причини поразки визвольних змагань українського народу. Тема Закарпаття найбільш повно розкривається у "Розгублених звіздах". Поезії збірки – це ніби варіант "Розсипаних перлів", але в іншому вимірі й інших умовах. "Розсипані перли" виявляли нам поета – безжурного співця кохання, який переживав миттєві спалахи ліричного почуття, де одне сердечне захоплення змінюється іншим. Настрій молодості, радості життя пронизує всю збірку. Народнопісенна мелодика, складна строфіка, вишукані рими надають поезіям особливий легкості, музичності.

Вірші "Розгублених звізд" поглиблюють настрої "Розсипаних перлів", ускладнюються фольклорною символікою, міфологічними язичницькими

ліруваннями, патріотичними та філософськими мотивами. Ліричний струмінь поезії набуває "закарпатського" колориту, який значною мірою розширив поетичну палітру митця. В.Пачовський глибоко занурився в стихію закарпатської обрядової творчості, фольклору. Як зазначає Л.Голомб, "якщо в О.Олеса, С.Черкасенка, Марійки Підгірянки, О.Ольжича, С.Маланюка, С.Гордінського та ін. знаходимо окремі твори, мотиви, образи, навіть чаром Срібної Землі, то в Пачовського тема Закарпаття органічно входить у його поетичну систему, породжує її ключові образи, диктує символи, які стали складовою частиною художньої концепції єдності українства, що проступає в творчості митця (сріберний дзвін, скарб руської землі, золотий перстень Карпат)" [8,28].

Справжній патріот, В.Пачовський невтомно трудився на ниві освіти, прищеплюючи дітям любов до історії України. За період праці на посаді викладача в Берегівській гімназії (1921-1929) учнями поета-історика були С.Росоха, І.Колос, Ф.Потушняк, Ю.Станинець, які згодом стали свідомими борцями за українську державність. Про свою громадсько-культурну працю на Закарпатті поет пізніше згадував: "Під нашою рукою за тих 10 літ, що я там був, росло молоде покоління в середніх школах, з року в рік побільшуючи й число молодих діячів, сяючих ідеєю України, якої не знищить ніяка сила" [20,40].

В.Пачовський щільно приділявся до творчості молодих поетів і зохочував їх до активнішої літературної праці. Він підтримував талановитого поета В.Гренджу-Донського, який першим на Закарпатті почав писати народною мовою. Ця подія для розвитку культури карпатського краю мала стапне значення. За неповні два десятиліття витворилася література, яка нагомо заявила про себе в загальноукраїнському масштабі.

У передмові до першої збірки В.Гренджі-Донського "Квіти з терньом" (1923) В.Пачовський виклав цілу програму літературного відродження Закарпаття. Показавши повний культурний занепад краю на початку століття, його майже суцільну мадяризацію, В.Пачовський констатував, що не "знайшлося в інтелігенції ні одного серця, яке заспівало би пісню розпуки мовою свого народу". Критик підкреслив важливість і актуальність виходу на Закарпатті книжки, яка промовляла до народу його мовою. "На скалі родились сесі перші квіти, в терню розцвітали їх корони. То і не дивуйтесь, що вони не розцвіли новим розцвітом та не леліють усіма красками. Та вони говорять красно і щиро, що чує серце народу. Дай же їм, Боже, пробудити велику пісню, що загомонітиме повною симфонією поезії" [21,4].

В.Гренджа-Донський вдячно згадував: "До літератури увів мене "Переднім словом" до цієї книжечки ["Квіти з терньом" – М.К.] галицький поет проф. Василь Пачовський. Він узяв мене за руку, як хлоп'я, і повів на Парнас, додаючи мені охоти до ходіння по тернистому шляху українських літераторів" [10,62].

Діяльність В.Пачовського "закарпатського" періоду була підною й багатогранною. Своєю громадсько-культурною працею, поетичною творчістю письменник активно впливав на культурне відродження Срібної Землі. На Закарпатті по-новому розкрилися творчі грані нев'янучого таланту майстра.

У літературному процесі Закарпаття 20-х рр. значну роль відіграв і С.Черкасенко. О.Мишанич у передмові до двотомника письменника "В безмежжі зим і чужини..." [15] кількома штрихами торкається перебування С.Черкасенка на Закарпатті, але питання про вплив письменника на національне відродження Срібної Землі ще не було предметом спеціального дослідження.

Під час перебування на Закарпатті (1923-1927) митець видав дві поетичні збірки "Пчілка в байках" (1924) та "Поезії для молоді" (1926). А.Жуток в "Огляді руської літератури для дітей Підкарпатської Русі рр. 1916-1926" відзначав, що збірка "Поезії для молоді" справила значний вплив на розвиток поезії Закарпаття. "Глибоке, тепле почуття до молодих паростків життя на Підкарпатті, яким автор присвятив уже не один свій твір, віє від сего збірника. Се гімн до краю рідного і до природи, то спів більшого життя на щастя й долю Підкарпаття" [11,90].

Важливу роль в оновленні дитячої літератури краю мала перекладацька діяльність С.Черкасенка. Поет перекладає з чеської твір "Загорода-нагорода" (1924) Й.Конєрца та з німецької "Бджола Майя" (1925) Б.Бонзельса, започаткувавши цим перекладну літературу для дітей на Закарпатті.

Черкасенко пише для дітей і оригінальні драми, що належали до так званої пластової літератури. За період перебування на Закарпатті він написав п'єси "Лісові чари", "Вечірній гість", "Нехай живе життя", "Сміх", "Бідний Лесько", "До світла, до волі", "Грубий жених", які вирізнялися високою культурою мови, майстерністю побудови сюжету і мали значний вплив на формування патріотичних почуттів молоді.

Твори письменника друкували журнали "Пчілка", "Наш рідний край", "Наша земля", "Пластун" та ін. С.Черкасенко допомагав В.Гренджі-Донському в редагуванні та доборі матеріалів про українських письменників для "Нашої землі". Перебування на Закарпатті збагатило поетичну творчість С.Черкасенка оригінальними мотивами, в ці роки по-новому розкрився його своєрідний талант. Лірику поета характеризує мистецька форма вірша, чистота мови. В Ужгороді він створив ліричні цикли "Біла Панна", "Зелена руна", "Смутки", в яких розкриває велику драму самотності, трагедію людини, що понад усе любить рідний край, а змушена жити поза ним.

Палітра віршів С.Черкасенка досить широка: від найнижчих пісень про кохання, зразків романсової лірики до високопатріотичної бойової поезії. Про популярність віршів митця серед закарпатської молоді свідчить той факт, що його "Гіми", написані для пластуна, співало все Закарпаття,

а потім він став відомим і на Західній Україні.

Унаслідок воєнного лихоліття на Закарпатті в 1919 р. переїжджає відома українська поетеса і педагог Марійка Підгірянка. 10 років її творчого життя пройшло в карпатському краї, де вчителювала в народних школах, писала вірші, п'єси, сценки для дітей. На Закарпатті поетеса створила понад 100 віршів, історичну поему "Князь Лаборець". Особливою популярністю серед шкільної молоді користувалися її п'єси "Вертеп", "Святий отець Миколай", "В чужому пір'ю". Марійка Підгірянка уклала збірку літературних матеріалів для початкового навчання у трьох частинах "Ластівочка". У 1926 році побачив світ "Збірничок віршів для дітей". На творах Марійки Підгірянки виховувалася закарпатська молодь 20-30-х років. Вірші поетеси були надруковані в читанках, хрестоматіях, у часописах "Пчілка", "Віночок", "Наш рідний край", "Світ дитини", "Молода Україна". Вони мали значний резонанс і серед читавської аудиторії, і в тогочасній критиці. "Увесь її масток, – писав Б.Заклинський, – се тоті співанки, роздані нашим діточкам. В руськیم письменстві все буде яснїти Марійка Підгірянка як письменниця гір і підгір'я, співачка воєнного лихоліття та велика приятелька дітей" [12,49].

Головне завдання своєї педагогічної і творчої діяльності Марійка Підгірянка вбачала у вихованні національно свідомої молоді. Чеська влада, побоюючись зростання українського руху на Закарпатті, відмовила письменниці у правецькім заступництві. Журнал "Наша Земля" так відгукнувся на цей інцидент: "Наша поетеса Марійка Підгірянка, авторка претарних віршів, оповідань та казок, що освідомлювала нашу молодь. За її 7-річну культурну працю наш "автономний" Шкільний Відділ – на чолі з чехом Шімеком, головним чехізитором Підкарпаття, – віддячився їй таким способом, що ... прогнав з посади вчительки, бо не має горожанства" [26,7].

У кінці 20-х років, крім Марійки Підгірянки, із Закарпаття були також вигнані С.Черкасенко, Л.Бачинський, Б.Заклинський під тим же приводом відсутності чеського громадянства. У "Нашій Землі" з'явилось ще кілька статей на захист українських емігрантів. У невеличкій замітці редакція писала: "Так чеські шовіністи, як і наші кацапи-україножери, стало переслідують нещасну українську еміграцію, що опинилась тут. [...] Люде вложили стільки праці, стільки сили і свого здоров'я, – а за не врешті просять їх викинути за границю" [25,8].

На думку А.Крука [Дивнича], українців Наддніпрянщини і Галичини загалом не можна вважати емігрантами на закарпатській землі. "Напевно, коли б хтось із нас, закарпатських українців, поїхав до Львова, Чернівців чи Харкова й там забрав голос в національно-культурній дискусії, то як би гостро не поборювали його думку, ніхто й не забалакав би про його державну приналежність й не назвав би емігрантом, бо українець у всіх кутках української землі є в себе дома" [14,3].

Українські поети-емігранти дали величезний імпульс до розвитку

культурного життя на Закарпатті 20-30 років. Ідеться навіть не стільки про конкретний вплив, хоч і він був значним, скільки про загальну атмосферу національного відродження. Для розвитку поезії краю лірика поетів-емігрантів була зразком високої поетичної вірша, вишуканої літературної мови. Вона стимулювала звернення молодих авторів до фольклору, народнописаних джерел, з яких виросла закарпатоукраїнська лірична поезія. "Взагалі, – підкреслював С.Наріжний, – літературний вплив письменників-емігрантів на розвиток карпатоукраїнського письменства і журналістики був дуже значний" [18,330].

Розвитку літератури українською мовою значною мірою сприяло також поживлення видавничої діяльності на Закарпатті в 20-30-х роках. У періодичні з'являються статті, рецензії, відгуки, в яких осмислюються культурно-мистецькі явища того часу. Чималу роль у літературному процесі відіграли альманахи "Трембіта"(1926) та "Альманах підкарпатських українських письменників" за ред. А.Ворона й М.Храпка (1936).

У передмові до альманаху "Трембіта" видавці відзначали, що "руська література Підкарпатської Русі виявила в минулому мало творчості... Роки 1919-1920 – це час загального отрясення з пут минулої і отворення очей. Сей час зродив національне одродження літератури" [1,3]. Поетична сторінка альманаху була представлена творчістю В.Гренджі-Донського та Ю.Боршоша-Кум'ятського.

Грунтовною рецензією на альманах відгукнувся в "Українському прапорі" за 15 березня 1928 року О.Гришай. Критик слушно вважає збірник "культурним документом першорядної ваги, бо він свідчить про те, що національне відродження Підкарпатської України, сплинове ще протягом XIX ст. важкими історичними обставинами, спричиненими омертвленим гнетом мадяризації та нетямучого москвофільства, розвивається і закріплюється в душі визвольної обнови в роках 1919-1925 і стремить до щораз животворнішого вислову" [7,2]. О.Гришай порівнює національне відродження на Закарпатті 20-х рр. з часом національного відродження в Галичині XIX століття, з добою "Руської трійці". Зразки творчості на Закарпатті, за словами критика, "цінні нам передовсім як відгуки, нехай і вперть прості відгуки народної душі, пробудженої до нового кращого життя. Сам факт появи книжки, писаної чистою, народною мовою, стає своєрідним спохальним явищем..." [7,2].

Через десять років у Севлюші (Виноградіві) зусиллями молодого прозаїка А.Ворона та громадсько-культурного діяча М.Храпка побачив світ "Альманах підкарпатських українських письменників" (1936). Редакційна передмова до збірника написана в романтичному стилі, в душі "Русалки Дністрової". "Отож іди, дитино, в світ, та буди тою трембітою, що вдосвіта будить людей до праці. І ти буди до культурної праці, до творення рідної, народної культури... Не збудив всіх, заслабий голос масш. Але бодай тих, що легкий сон мають. Вони будитимуть тих заспаних. Будуть

тебе, дитино, і ганити, і хвалити – не вважай. Але на гробі твоєму, за багато років, напише історія твою ціну в культурній валюті" [2,3].

Порівняно з "Трембітою" в альманасі значно зростає кількість авторів, спостерігається ширше жанрове розмаїття творів. Поезія представлена іменами В.Гренджі-Донського, Ю.Боршоша-Кум'ятського, Зореслава, Миколаї Божук.

Досить стриману рецензію на збірник надрукував В.Бирчак в "Українському слові" за 1936 рік. Автор ставить перед закарпатськими письменниками вищі орієнтири, закликає їх плекати культуру вірша, орієнтуватися на загальноукраїнські літературні здобутки. "Час, коли оцінювано твори тільки за добру волю авторів, – пише дослідник, – вже й на Підкарпатті минувся. Час, коли буде можна одверто говорити про нові ідеї та нове оформлення – ще не прийшов". У висновках рецензії В.Бирчак ставить питання: чи є видання альманаху позитивним явищем в закарпатоукраїнській літературі? Відповідь, на думку критика, може бути тільки ствердною, оскільки поява альманаху "свідчить про життя, заінтересування письменством..., альманах повинен вповні розійтися в Підкарпатській Русі" [3,3].

З кінця 20-х років літературний рух на Закарпатті поживляється, набуває рис повноти й багатогранності. На сторінках періодичних видань все частіше ставляться питання про шляхи дальшого розвитку літератури краю, підвищення її мистецького рівня, про потребу здорової критики.

На думку В.Гренджі-Донського, цьому сприятиме заснування "Товариства молодих українських письменників на Підкарпатті". Поет закликає всіх товаришів по перу, які стоять на українських позиціях, боронити рідне слово, розвивати й примножувати здобутки красного письменства. "Хочемо помочи нашим письменникам вийти даліше як поза Ужгород і Хуст, хочемо, щоб вони ввійшли до загальної української літератури й щоби широкі українські простори почули запах закарпатської смереки" [9,11].

У пресі 30-х років все частіше лунають голоси письменників про потребу згуртування молодих творчих сил навколо літературного часопису. Ю.Боршош-Кум'ятський підкреслює, що в літературі 20-30-х років у порівнянні з минулим періодом з'явився "новий рух, народжений з почуття і національного духу, нова музика, нові мотиви, нова гармонія, що дзвенить із життям нашого світу". Тому, продовжує поет, щоб давати високомистецькі твори, необхідно "більше писати до різних часописів, щоб викликати зацікавлення в читачів і в самих письменників, але тут знову натрапляємо на недостаток літературного журналу" [5,3].

У редакційній статті журналу "Пчілка" "Молодим поетам" накреслюється ціла програма вдосконалення поетичної майстерності молодих авторів, оскільки "лірика вимагає майстерства і не терпить шаблону". Редакція дає поради поетам, як творити мистецьки викінчені

речі. Найголовніше – це “вчитися теорії літературної творчості, історії письменства і то не лише свого, але інших народів...”, а крім того, “викинути собі з голови манію наслідування і переспівування. Не можна вибрати кільканадцять слів та комбінувати їх на різні лади: “Верховина-Полонина”, “Рідний край-Кохай”, “Чаровна-Любовна”, “Співай-Гай”, “Сонце-Віконце”, “Гори-Горя” і т. д.” [16, 17-18].

Потреба “нових тонів” (І.Франко) ставиться, зокрема, в статтях М.Чирського. Критик закликає молодих поетів учитися в П.Тичини та О.Стефановича вправному римуванню, музичності фрази, естетичному смаку [17].

Подібні думки висловлює й І.К. (Іван Колос) у статті “Розмова з поетом” (1933). Стаття побудована у формі діалогу освіченого, срудованого Читача з відсталим, консервативним Поетом. Читач торкається найважливіших питань розвитку української літератури на Закарпатті: якими шляхами повинна йти поезія, яку роль має відігравати здорова критика у творчості, звідки поети мають черпати теми для своїх віршів. “Наші поети, – зауважує Іван Колос, – дістають славу поетів (що в нас дуже легке), але не працюють над собою, не хотять удосконалюватися” [13, 82]. На нарікання Поета, що, мовляв, у наших митців важкі умови для праці, Читач відповідає: “Отже, виходить, що обставини винні, що ви не читаете, не учитесь. ... думаєте, що Шевченко, Франко і другі наші письменники мали і мають якісь краші обставини? Не обставини, а ви самі винні! Пригляньтесь, як ростуть і силою волі вибиваються на світових поетів наші письменники в Галичині та на Східній Україні” [13, 84].

Про потребу здорової критики як рушія прогресу писав і В.Бирчак у вже згадуваній рецензії на “Альманах підкарпатських українських письменників” (1936). Дослідник говорить, що молода закарпатоукраїнська поезія на правильній дорозі: на відміну від москвофільської, вона не цурається самокритики, має здорове начало. Різниця в тому, що в “русскім (напрямі. – М.К.) вихваляють кожний твір..., а Карабелеша називають геніальним, та й ставлять нарівні з Пушкіним. Таке відношення до письменства означає його смерть. Інакше відношення в українському письменстві, тут панує справедлива, скажимо навіть остра критика” [4, 3].

Піднесення національної свідомості закарпатської молоді та підвищення естетичного рівня літератури, твореної молодими письменниками, – ці два завдання були основними для журналу “Пробосм”, що виходив у Празі в 1934-1942 роках. На сторінках журналу проводилися різноманітні літературні конкурси, зокрема на кращу книжку поезій та кращий гімн “Пробосників”; під егідою журналу виходили збірки таких поетів, як Ю.Боршош-Кум’ятський, І.Ірлявський.

Державотворчі процеси на Закарпатті в 30-х роках, заманіфестовані на з’їздах молоді в Мукачеві 1934 року та Ужгороді 1937 року, боротьба за автономію, а згодом за державну самостійність посилили національну “сборницьку” проблематику в літературі. Багатотисячні маніфестації

українського руху, порив до волі оспівували В.Гренджа-Донський (“З’їзд молоді в Мукачеві”), Зореслав (“17 X 1937”), І.Колос (“Відпуст на Чернечій горі”), І.Ірлявський (“Великий день 17 X 1937”), Ю.Боршош-Кум’ятський (“Маніфестація”, Другому з’їзду молоді в Мукачеві 1 липня 1934”, “Просвітянській молоді”).

А.Патрус-Карпатський зазначав: “Сучасна доба ставить перед карпатоукраїнськими письменниками важливе завдання: не займатись суб’єктивним оспівуванням нашої країни або свого почуття, але виобразити все те, що Карпатська Україна переживає, як вона відроджується до повноправного національного життя” [19, 2]. Водночас критик слушно підкреслював, що естетичний бік творів не повинен залишатися на другому плані “...тенденція само собою не сміє шкодити художній формі твору. Вона має додавати йому ще більшої динаміки, ще більшої сили” [19, 2].

Державницькі процеси активізували творчу та політичну діяльність закарпатської інтелігенції. У Хусті, столиці Карпатської України, в 1939 році було організовано літературно-мистецьку громаду “Говерля”, яка об’єднувала таких відомих письменників та художників, як О.Ольжич, У.Самчук, В.Гренджа-Донський, І.Рошко-Ірлявський, М.Михалевич, А.Патрус, видавала місячник літератури й мистецтва “Говерля” за редакцією О.Ольжича [27].

Важливим фактором розвитку літератури Закарпаття було посилення зв’язків із західноукраїнським літературним процесом. Поети-закарпатці плідно співпрацювали з такими літературно-мистецькими часописами, як “Обрії”, “Дажбог”, “Напередодні”, “Самостійна думка”. Про молоді поезію краю говорили, сперечалися, співвідносили її із загальноукраїнськими здобутками. У журналі “Напередодні” повідомлялося, що у Львові відбувся вечір закарпатської поезії, який відкрив Б.Кравців. Доповідач “начеркнув історію розвитку поезії Закарпаття та подав коротку характеристику поодиноких поетів. Вечір закінчився декламацією творів В.Гренджі-Донського, Зореслава, Ірлявського, Колоса, Боршоша-Кум’ятського, Рішка, Сурмача [А.Гарасевича]” [29, 7].

Закарпатці тепло відзначили 60-річчя ювілеї С.Черкасенка та О.Олеся. Останній навіть приїжджав у 1939 році до Хуста, де з великим успіхом пройшла вистава “Ніч над Дніпром” у постановці театру “Нова сцена”.

У кіші 30-х рр. оглядачі літературного процесу Західної України все частіше ведуть мову про естетичні та формальні здобутки закарпатоукраїнської поезії. С.Гафинець у книзі “Українська література й культура” відзначає, що творчість поетів-закарпатців Зореслава, І.Ірлявського, Ю.Боршоша-Кум’ятського, М.Рішка, Ф.Боевіра за своїми мистецькими ознаками може стояти поруч із здобутками таких визначних майстрів слова, як С.Малапук, Ю.Клен, О.Стефанович, Л.Мосендз, О.Ольжич, О.Теліга, Н.Лівицька-Холодна, Б.-І.Антонич, Б.Кравців [6, 29].

Дослідження того часу про лірику Закарпаття – яскраве свідчення “вирівнювання” крайової літератури із загальноукраїнським процесом.

1. Альманах письменників Підкарпатської Русі "Трембіта". – Ужгород, 1926.
2. Альманах підкарпатських українських письменників. Під редакцією Андрія Ворона і Миколи Храпка. – Сеплюш, 1936. .
3. Бирчак В. Альманах підкарпатських українських письменників під редакцією А. Ворона і М. Храпка, 1936 // Українське слово. – 1936. – 17 вересня. – С.3.
4. Бирчак В. Ще про Альманах // Українське слово. – 1936. – 15 жовтня. – С.3.
5. Боршош-Кум'ятський Ю. Ще раз про нашу літературу // Українське слово. – 1934. – 1 березня. – С.3.
6. Гафизь С. Українська література // Українська література й культура. – Прага: Пробосм, 1942.
7. Грицай О. З нашої творчості на Підкарпатській Україні // Український прапор. – 1928. – Ч.6. – С.2-3.
8. Голомб Л. Василь Пачовський. Закарпатські сторінки життя і творчості поета. Шкільна серія. Випуск 6. – Ужгород: Гражда-Карпати, 1999.
9. Гренджа-Донський В. Підкарпатським українським письменникам і журналістам // Наша земля. – 1927. – №6. – С.11.
10. Гренджа-Донський В. Спогади // Твори Василя Гренджі-Донського. – Вашингтон, 1988. – Т. X.
11. Животко А. Огляд руської літератури для дітей Підкарпатської Русі рр. 1916-1926 // Підкарпатська Русь. – 1927. – Ч.3. – Ч.4 – С. 89-90.
12. Заклинський Б. Марійка Підгірянка // Пчілка. – Ч.3-4. 1925. – С.49.
13. І.К. [Іван Колос] Розмова з поетом // Пробосм. – 1934. – Ч.6. – С.82-85.
14. Крук А. Чудасія. Кличуть чеську поліцію до літературної дискусії // Наша земля. – 1928. – №2. – С.3.
15. Мишанич О. В безмежжі зим і чужини... (Повернення Спиридона Черкасенка) // Черкасенко С. Твори: В 2т. – К.: Дніпро, 1991.
16. Молодим поетам // Пчілка. – 1929. – Ч.1. – С.17-18.
17. М.Ч. [Чарський М.] Ще з літературного фронту // Пчілка. – 1932. – Ч.10. – С.286-288.
18. Наріжний С. На Закарпатті // Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома війнами. – Прага, 1942.
19. Свобода. – 1939. – 12 лютого. – С. 2.
20. Пачовський В. Срібна Земля. Тисячоліття Карпатської України. – Ужгород, 1993.
21. Пачовський В. Передіє слово // Гренджа-Донський В. Квіти з терном. – Ужгород, 1923. – С.3-5.
22. Пачовський В. Що то "Просвіта"? – Ужгород: Уніо, 1920. – 11с.
23. Пачовський В. Вислід нашої літературної анкети // Український прапор. – 1922. – Ч.8. – С.3.
24. Пеленський Є. Карпатська Україна. Географія – історія – культура. – Нью-Йорк, 1972.
25. Політика // Наша Земля. – 1927. – №2. – С. 8.
26. [Про Марійку Підгірянку] // Наша земля. – 1927. – №8. – С.7.
27. Стерчо П. Карпато-українська держава. – Львів: За вільну Україну, 1994.
28. Тіхий Ф. Ужгород 1923. Спогади. – Ужгород: Ріка, 1992.
29. Хроніка // Напередодні. – 1938. – Ч. 8. – С. 7.